

Värnamo kyrka

Antikvarisk medverkan i samband med fasadunderhåll,
Värnamo stad i Värnamo kommun, Jönköpings län, Växjö stift

Värnamo kyrka

Antikvarisk medverkan i samband med fasadunderhåll
Värnamo stad i Värnamo kommun, Jönköpings län, Växjö stift

Jönköpings läns museums dnr: 2020-130

Rapport och foto: Britt-Marie Börjesgård
Grafisk mall: Anna Stålhammar
Distribution: Digital pdf

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:
© Lantmäteriet. Ärende nr MS2007/04833.

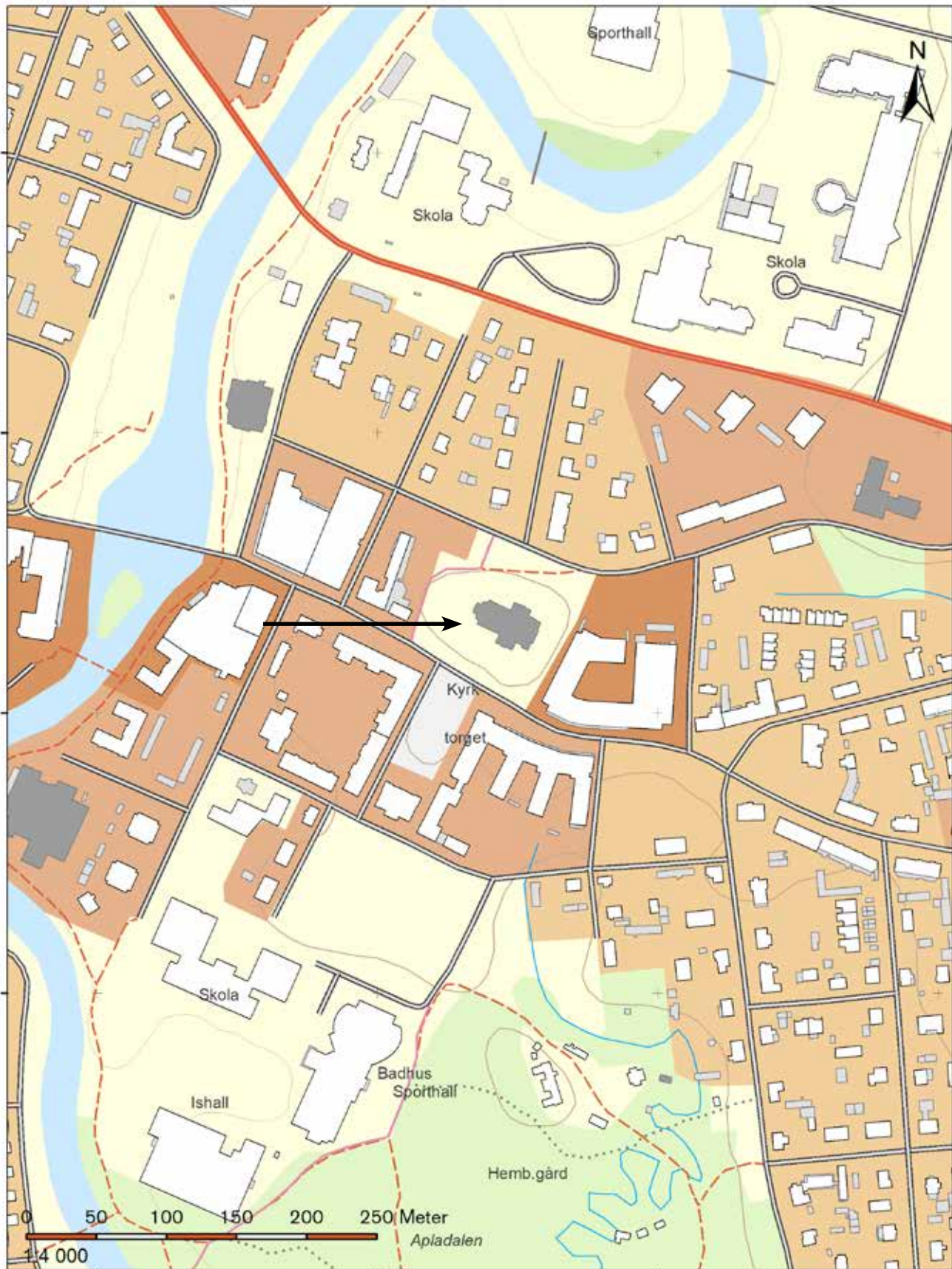
© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2021

Innehåll

Inledning.....	5
Syfte.....	5
Historik.....	5
Tidigare fasadarbeten.....	6
Beskrivning inför åtgärder.....	6
Vidtagna åtgärder.....	7
Målning av fönster.....	7
Fasadarbeten.....	7
Sammanfattning.....	8
Utförda arbeten.....	8
Utvärdering.....	8
Antikvariska iakttagelser och noteringar.....	9
Administrativa uppgifter.....	10
Arkiv.....	10
Tryckta källor och litteratur.....	10

Bilagor

Bilaga 1. Fotobilaga.....	11–14
Bilaga 2. Utdrag ur anbudshandling, fasadmålning.....	15

Utdrag ur digitala fastighetskartan.

Inledning

Värnamo pastorat genomförde under sommaren och hösten 2020 fasadarbeten på Värnamo kyrka. Sydfasaden har avfärgats och fönstren har målats.

Pastoratet anlidade Jönköpings läns museum för antikvarisk medverkan genom antikvarie Britt-Marie Börjesgård som också har sammanställt rapporten. Då arbetena var av underhållskaraktär behövdes inget tillstånd av länsstyrelsen.

Syfte

Syftet med arbetena var av underhållskaraktär för att hålla kyrkan i gott stånd.

Syftet med antikvarisk medverkan var att dokumentera de genomförda åtgärderna i allmänhet, men även att fånga upp eventuella kulturhistoriska iakttagelser.

Historik

Värnamo kyrka uppfördes 1872–1875 efter ritningar av Överintendentsämbetets arkitekt Albert Törnqvist. Den ersatte då en äldre kyrka som låg på samma plats. Kyrkplatsen har medeltida anor. Den

Värnamo kyrka från sydväst före åtgärd, foto juni 2020.

äldsta kända kyrkobyggnaden byggdes troligen under 1300-talet och bestod av ett långhus med kor och rund absid, uppfört av sten. Medeltidskyrkan raserades 1683 av danskarna men återuppfördes tre år senare. På grund av ökad befolkning under 1700-talet blev den för liten och ersattes 1776 av en ny, mer än dubbelt så stor kyrka. Den byggdes upp kring en del av den gamla kyrkans väggar och med stenmaterial från den äldre byggnaden. Trots att den kraftigt om- och tillbyggda kyrkan var nästan dubbelt så stor som den medeltida föregångaren, ansågs den för liten och ersattes på 1870-talet av den nuvarande kyrkobyggnaden.

Kyrkan är byggd efter en latinsk korsplan med rakslutande kor i öster och torn i väster. Byggnadens exteriör är i såväl detaljer som helhet välbevarad och intakt. Enkelheten i fasaderna förankrar byggnaden bakåt i de nyklassiska idealen, medan fönsterspröjsning, tornspirans höga och spetsiga resning, tandsnittsfriiser och blinderingar i putsen ger den en stilhistorisk förankring i historiserande arkitekturideal. Fasaderna är slätputsade och vita, och vilar på en kraftig naturstenssockel. Taket är ett sadeltak med relativt flack lutning, klätt med kopparplåt.

Tidigare fasadarbeten

Kyrkan är exteriört oförändrad sedan byggnadstiden. Genomförda arbeten har främst varit av underhållskaraktär. Man har dock nyttjat tidens moderna metoder vilket gör att kalkcementbruk kommit till användning. I ett program för putsrenovering från 1928 anges att kalkbruket skall vara cementblandat och att cementblandningen skall minska för varje påslag med rent kalkbruk i det sista.

På 1980-talet målades tornet med bruten vit KEIM silikatfärg, troligen för att slippa problemet med dålig vidhäftning. År 1998–1999 omputsades överdelen på tornets södra sida med ett medelhydrauliskt kalkbruk. Omputsningen föregicks av borthuggning av äldre puts ända in till murverket av natursten. Redan 2002 fick dock nya putsskador åtgärdas på samma ställe. Övriga kyrkan omkalkades 1992 med kalkfärg våt.

År 2004 genomgick kyrkan en putsrenovering, huvudsakligen för att få en bättre vidhäftning för färgen och laga putsskador på tornet. På långhus och kor prövades en i länet ny teknik med nyttjande av sandkalk för att erhålla bättre vidhäftning, vilket är beprövad metod i Danmark. Därefter avfärgades fasaderna med traditionell kalkfärg. Tornet behandlades efter putslagning med KEIM-färg lika befintligt.

Beskrivning inför åtgärder

Fasaderna uppvisade partiella skador i form av färgbortfall och viss spjälkning i utsatta lägen. Skadorna var i huvudsak koncentrerade till tornet och korsarmens sydfasad. I anslutning till tornets mittelbandlist under luckorna fanns visst putsbortfall.

Skador på tornets södra sida i anslutning till sockeln och den västra knuten.

Korsarmens sydfasad uppvisade skador i form av flagade färgskikt och smärre putsskador.

Färgen på fönstren flagade och då framför allt på den södra fasaden, i solskyddade områden i norr var den i bättre skick.

Vidtagna åtgärder

Målning av fönster

Arbetena omfattade fönsterrenovering och målning av samtliga fönster. Fönstren skrapades och målades i samma grå kulör som tidigare. Kulören fastställdes till 3A 786 + 98 enligt linoljefärgslikaren, det är en blandning av 786 grön umbra och 98 bensvart som ersätter tidigare 36 grå umbra. Entreprenören nyttjade Engwall & Claessons linoljefärg, kulör 3502-G enligt företagets beteckning. Bågarna var i gott skick så det behövde inte göras några reparationer.

Kulören på fönsterbågarna fastställdes med hjälp av Linoljefärgslikaren.

Fasadarbeten

De aktuella fasadytorna, tornets södra gavel samt en meter över hörn in på västfasaden, korsarmens södra gavel samt långhusets sydvästra fasad, rengjordes varsamt med hetvattentvätt, för att få ett sugande underlag.

Putsskador på tornets mittelbandslist under tornluckorna.

Smärre bompartier och skador knackades ner till putsbäraren och lagades sedan upp med hydrauliskt kalkbruk.

Då arbetena enbart omfattade en fasad var utmaningen att hitta rätt kulör på den nya avfärgningen, särskilt då det var två olika färgtyper som nyttjades. Efter ett antal provstrykningar och samråd med Keims ombud hittade vi en kulör som svarade väl mot tornets befintliga kulör. Målarkalk bröt sedan kalken till avfärgningen utifrån denna kulör.

Avfärgningen av fasad utfördes med manuell strykning som befintligt, med silikatfärg på tornets övre delar och kalkfärg på långhuset och tornets nedre del till en fullgod täckning. Kalkavfärgningen utfördes med åtta strykningar.

För putslagningarna nyttjades Saint-Astier kalkbruk NHL3,5, som är ett naturligt hydrauliskt kalkbruk. Tornet ströks i dess övre del med silikatfärg Keim Purkristalat kulör 88H66, färgkod PQ. Den traditionella kalkmjölken levererades från Målarkalk, kulör PK 1306, som bruten med pigmenten gul 920, svart 318 och röd 225.

För helhetsupplevelsen av kyrkan från söder gjordes också en bättring på korets södra fasad där det förekom flagningar.

Träkanten mot putsen vid ljudluckorna målades med linoljefärg.

Sammanfattning

Utförda arbeten

De aktuella arbetena har innefattat:

- Rengöring av fasaden enligt avgränsning samt smärre putslagningar.
- Avfärgning med kalkfärg på kyrkans södra fasad och Keim på tornets sydsida.
- Målning av samtliga fönster med linoljefärg i befintlig kulör.

Utvärdering

En besiktning av de utförda arbetena genomfördes den 3 november 2020 innan ställningen revs. Besiktningen utfördes av antikvarie Britt-Marie Börjesgård, läns museet, Tobias Munkholm hade inte

som avtalat möjlighet att närvara då han var hemisolerad på grund av corona i hushållet. En avstämning skedde dock per telefon i samband med besiktningen.

Länsmuseet har följt arbetet genom antikvarie Britt-Marie Börjesgård som har varit involverad i val av kulörer, materialvalen vad gäller avfärgningen har följt befintlig fasadbehandling, med traditionell kalkavfärgning respektive Keim.

Vid besiktningstillfället konstaterades att vissa smärre partier av de kalkavfärgade ytorna på den södra korsarmen upplevdes något skäckiga, vidare fanns enstaka rinningar på tornfasaden som gick att härleda till att det hade runnit från ställningen i samband med tidigare regn. Vad gällde skäckigheten hade beställaren påpekat detta för entreprenören som menade att det skulle gå tillbaka efterhand. Entreprenören har lämnat en materialspecifikation.

Arbetena hade genomförts på ett ur antikvarisk synvinkel tillfredsställande sätt både vad gäller material och metod och arbetena godkändes därför.

Vid ett spontant efterbesök våren 2021 i samband med andra arbeten i trakten noterades att skäckigheten mycket riktigt hade försvunnit och fasaden upplevdes som en helhet.

Antikvariska iakttagelser och noteringar

Som tidigare nämnts var utmaningen att hitta rätt kulör på den nya avfärgningen, som svarade mot den befintliga kulören på de angränsande ytor som inte inbegreps i arbetena. En ytterligare komplikation var att det var två olika färgtyper som nyttjades. Flera provstrykningar utfördes och i samråd med Keims säljare fann vi en kulör som motsvarade den befintliga. Kalkavfärgningen bröts sedan utifrån denna kulör.

Förutsättningen för att få ett gott resultat under dessa omständigheter är en bra dialog mellan entreprenör, beställare och antikvarie samt att det finns lyhörda och kunniga materialleverantörer som kan samverka.

Administrativa uppgifter

Jönköpings läns museums dnr:.....	2020-130
Byggherre:	Värnamo pastorat
Projektledare:.....	Tobias Munkholm
Entreprenör:	Björklunds måleri
Antikvarisk medverkan:.....	Britt-Marie Börjesgård
Rapportansvarig:	Britt-Marie Börjesgård
Rapportgranskning:.....	Anders Franzén
Län:	Jönköpings län
Kommun:	Värnamo kommun
Socken:.....	Värnamo stad
Fastighetsbeteckning:.....	Kv. Kyrkan 1

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Referenser

Arkiv

Jönköpings läns museum (JLM)

Handlingar rörande Värnamo kyrka.

Tryckta källor och litteratur

Haas, Jonas. 2006. *Kulturbeskrivning och bedömning Värnamo kyrka*. Jönköpings läns museum, byggnadsvårdsrapport 2006:51.

Bilaga 1. Fotobilaga

Fotografier tagna i samband med slutbesiktning från ställning den 3 november 2020 samt efterbesiktning den 30 juni 2021.

Vid besiktningen från ställning i november 2020 var fasaden inte helt torr och upplevdes därför som lite skäckig.

Den södra korsarmen vid besiktning från ställningen i november 2020. Fasaden upplevdes vara flammig.

Några rinningar noterades i mötet mellan långhusväggen och den södra korsarmen.

Ett av de färdigmålade fönstren.

Tornet och kyrkans sydvästra fasad, foto från juni 2021.

Översikt, kyrkan och tornet från sydväst, foto från juni 2021.

Den södra korsarmen från söder, foto från juni 2021.

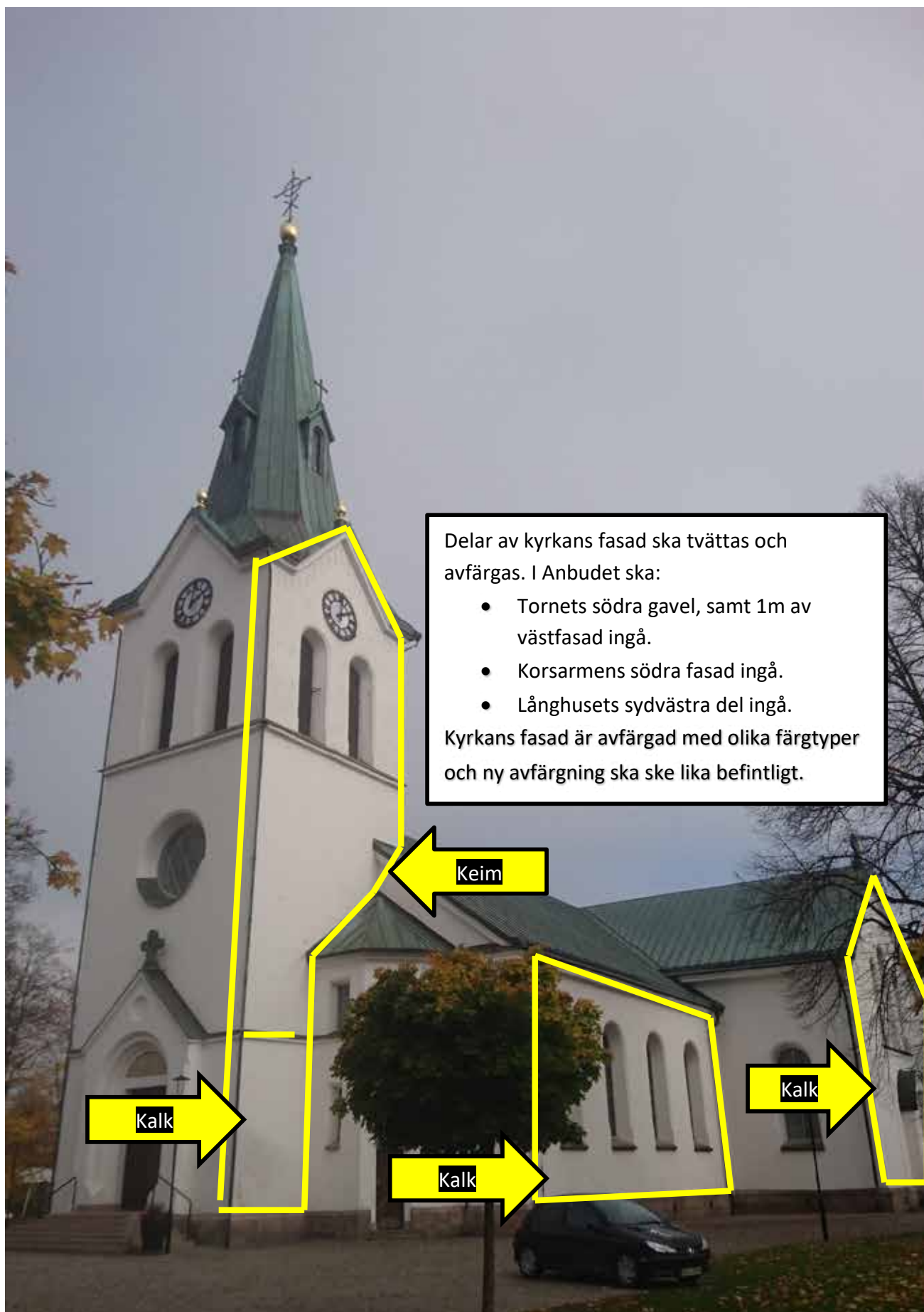
Östra delen av långhuset och koret från söder. Foto från juni 2021.

De målade fönstren, norra fasaden.

Bilaga 2. Utdrag ur anbudshandling, fasadmålning

Under hösten 2020 genomfördes utvändiga underhållsarbete på Värnamo kyrka. Samliga fönster målades och på kyrkans södra sida putsades och avfärgades tornet och långhuset.

